Contributed by Freddy De Pauw
woensdag, 22 september 2004 -

Vladimir Poetin gaat weer de Sovjettoer op. Hij tracht, met de aanpak van oliereus Joekos als test, de economie weer in handen van de staat te brengen. De geheime dienst FSB lijkt als twee druppels water op de KGB uit de Sovjettijd. Dat is althans de indruk die tal van westerse media wekken. Zowel de Wereldbank als mensenrechtenorganisaties drukken hun bezorgdheid uit over de evolutie in Moskou. Maar loopt het inderdaad zo een vaart? Is Poetin dan een erfgenaam van Stalin?

Poetin heeft de schijn tegen. Hij komt uit de KGB en onder zijn bewind maken officieren van de 'veiligheidsdiensten' meer en meer de dienst uit in de staatsadministratie, de leiding van staatsbedrijven en in kapitalistische ondernemingen. Met voorop chefs en oudgedienden van de FSB die Poetin zelf een tijdlang leidde en die voor hem de springplank was naar de post van premier en later president. Met de zegen van Boris Jeltsin die hem daarmee dankte voor bewezen diensten (o.m. het toedekken van corruptieschandalen).

Poetin voert inderdaad een steeds autoritairder beleid. Via bevriende zakenlieden staan de media, op enkele zeldzame uitzonderingen na, volledig tot zijn dienst. Hij onderwierp met dreigementen en gunsten de lokale en regionale overheden, en om zeker te zijn plaatste hij zeven supergouverneurs aan het hoofd van evenveel superregio's.

Afspraken

De oligarchen hoeven zich in die context alleen maar te houden aan de afspraken die Poetin vier jaar eerder met hen maakte. Betaal uw toch al niet zo hoge belastingen, versluis niet al uw winsten naar fiscale paradijzen, berg alle mogelijke nationale politieke aspiraties op en stel uw media ter beschikking van de politieke machthebbers. In ruil raakt de staat niet aan de enorme rijkdommen die de oligarchen op volkomen onwettige wijze hebben verworven (daaronder nogal wat oliemaatschappijen) en zorgt die staat voor sociale vrede. De opbrengst van de belastingen moet onder meer dienen om een repressieapparaat uit te bouwen.

Michail Chodorkovsky is een oligarch die zich niet aan de afspraken hield. Zijn oliefirma Joekos betaalde veel te weinig belastingen, wat op zichzelf niet zo erg is, maar hij koesterde vooral openlijk politieke ambities. Hij hoopte bij de parlementsverkiezingen van eind vorig jaar via diverse partijen - hij was onder meer de grote geldschieter van twee rechtse partijen - een groot Joekos-blok te vormen in de Doema.

Daar tegenover staan de talrijke oligarchen die zich wel aan de afspraken houden. Een modelvoorbeeld is Vladimir Potanin die een enorm imperium uitbouwde maar keurig wat belasting betaalt, zijn talrijke media afstemt op de wensen van het Kremlin en geen grote politieke ambities heeft. Verscheidene van die oligarchen zijn wel zo voorzichtig om veel rijkdommen in het buitenland te beleggen of zich desnoods zelf in het buitenland te vestigen. Roman Abramovitsj, een van de allerrijkste oligarchen, woont in Londen en is eigenaar van de voetbalclub Chelsea, anderen kopen volop vastgoed, sportclubs en ondernemingen. Die oligarchen sluiten niet uit dat ooit een nieuwkomer verkiezingen wint met een zeer populair programmapunt, namelijk het terugdraaien van de plunderingen van de jaren 1990, het ongedaan maken van de nep-privatiseringen. Want met zijn campagne tegen enkele oligarchen versterkt Poetin hoe dan ook sterk zijn populariteit, de overgrote meerderheid van de inwoners van de Russische Federatie vinden die oligarchen grootschalige plunderaars.

Herverdelers

Met zijn campagne tegen Chodorkovsky en zijn omgeving, maakt Poetin alle anderen duidelijk wat de limieten zijn. Maar er is meer dan dat, het gaat ook om de gedeeltelijke herverdeling van de buit die al binnen is en om de verdeling van wat nog te privatiseren valt. Daaronder nog wat olie- en aardgasbelangen, de elektriciteitssector en de transportsector. Daarvoor zijn nieuwe gegadigden opgedoken, voorop de chefs van de repressiediensten, de FSB, speciale leger- en politie-eenheden. Dit is een belangrijke groep die onder Poetin opgang maakte en die niet tegen de plunderaars is, maar er deel van wil uitmaken. Voor hen is Joekos een mogelijke prooi. Een van de genoemde gegadigden is Gennady Timsjenko, een persoonlijke vriend van Poetin. Timsjenko organiseert de zeer winstgevende 'trading' in olieproducten vanuit ...Genève.

Zijn naam dook op in de Russische editie van het Amerikaanse zakenblad Forbes waarvan de uitgever, Paul Klebnikov, in juli werd vermoord. "Omdat hij Timsjenko's naam publiceerde", vermoeden sommige Russen. De weduwe vermoedt dan weer dan hij vermoord is omdat hij een nummer voorbereidde over de wilde bouwspeculatie in Moskou onder impuls van burgemeester Joeri Loezjkov en diens echtgenote die er zelf schatrijk mee worden. Verscheidene recente branden in historische panden (zoals de Manège aan het Rode Plein) worden toegeschreven aan die speculanten.

Diezelfde milieus bereiden ook hun slag voor in andere sectoren zoals elektriciteit en vervoer. Maar olie en aardgas blijven hoe dan ook een centrale strategische plaats innemen; Poetin wil de Russische energietroeven ook in de diplomatie, in het internationale machtsspel, uitspelen. Chodorkovsky beging niet alleen de fout politieke ambities te koesteren, hij voerde ook een actieve eigen diplomatie naar Washington toe. Chodorkovsky haalde zich de toorn van het Kremlin over het hoofd door Washington op eigen initiatief een strategische energiesamenwerking aan te bieden.

Poetin heeft niets tegen een dergelijke samenwerking. Hij wil die echter zelf regisseren, de strategische beslissingen over energie moeten in het Kremlin blijven en niet in handen zitten van oligarchen van wie sommigen niets liever zouden doen dan hun imperiums aan buitenlandse oliegroepen verkopen (zo zijn ze meteen beschermd tegen elke mogelijke maatregel om de nep-privatiseringen ongedaan te maken). Poetin heeft ook niets tegen activiteiten van buitenlandse oliemaatschappijen in Rusland - BP, Total, Conoco-Phillips kunnen bijvoorbeeld niet klagen. Maar ze moeten via het Kremlin passeren.

Sociale rust en afbraak

Russische en buitenlandse kapitalisten kunnen er in ruil wel op aan dat Poetin zorgt voor de handhaving van die voor hen zo gunstige orde. Poetin heeft daarvoor de diverse armen van het repressieapparaat weer stevig uitgebouwd. Zijn regering doet meer dan dat: alhoewel hij in westerse media vaak wordt afgeschilderd als een telg van het Sovjetsysteem, werkt Poetin volop aan de verdere afbouw ervan. Zo worden allerlei voordelen - gratis openbaar vervoer, goedkope nutsvoorzieningen - voor bijna 20 miljoen burgers, vooral gepensioneerden, dit najaar afgeschaft. Na de implosie van het Sovjetsysteem waren allerlei voorzieningen die een groot deel van de mensen toch nog enige bestaanszekerheid boden, niet onmiddellijk geliquideerd. Maar in wat ze in Moskou een modern kapitalisme vinden, is daar geen plaats voor. Het zijn nu kapitalistische firma's als Joekos die vakantiekampen en sportclubs organiseren. De Internationale en het lied van de Komsomol maakten plaats voor de hymne van het

bedrijf.

Het grote drama is dat de weerstand tegen die afbraak bijzonder zwak is. De verontwaardiging is wel groot, de oligarchen worden gehaat. Maar het ontbreekt aan onafhankelijke organisaties om het verzet, buiten lokale protesten om, te organiseren. De erfenis van het stalinisme, bestaande uit de atomisering van een samenleving die eerder al zo lang onder het tsarisme had geleden, laat zich nog stevig voelen. De communistische partij, CPRF, is de enige massa-organisatie die enigszins los staat van het Kremlin. Maar haar leiding is er vooral op uit toch aan de macht te kunnen deelnemen, al ware het maar lokaal of regionaal, en laat zich met plezier vanuit het Kremlin 'manipuleren'. De meeste vakbonden zijn ook in handen van bureaucraten die vooral goed willen staan met om het even wie de macht heeft in Moskou. De herleving van de klassenstrijd riskeert van lange duur te zijn.